

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНИМИ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПРОЕКТАМИ

У статті досліджено теоретико-методологічну систему екологічного інвестування та організаційно-економічний механізм управління екологічно орієнтованими інвестиційними проектами. Автором проаналізовано структуру природоохоронних витрат в Україні за напрямками фінансування, джерелами акумулювання коштів та регіональною характеристикою. Визначаються принципи та вимоги його формування, основні елементи механізму та організаційно-економічні інструменти. Види екологічних інвестицій, які дозволяють систематизувати за окремим групами об'єкти інвестування. У роботі обґрунтовано доцільність реалізації екологічних інвестицій, зважаючи на їхній значний позитивний економічний, екологічний та соціальний ефект.

Ключові слова: екологічне інвестування, організаційно-економічний механізм, екологічно орієнтовані інвестиційні проекти, організаційно - економічні інструменти.

Плетос Светлана

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИ ОРИЕНТИРОВАННЫМИ ИНВЕСТИЦИОННЫМИ ПРОЕКТАМИ

В статье исследовано теоретико-методологическую систему экологического инвестирования и организационно-экономический механизм управления экологически ориентированными инвестиционными проектами. Автором проанализирована структура природоохранных расходов в Украине по направлениям финансирования, источниками аккумулирования средств и региональной характеристикой. Определяются принципы и требования его формирования, основные элементы механизма и

організаційно-економічні інструменти. Види екологічних інвестицій, які дозволяють систематизувати по окремих групах об'єкти інвестування. В роботі обґрунтована цілесобразність реалізації екологічних інвестицій, зважаючи на їх значущий позитивний економічний, екологічний і соціальний ефект.

Ключові слова: екологічне інвестування, екологічно орієнтовані інвестиційні проекти, організаційно-економічний механізм, організаційно-економічні інструменти.

Pletos Svetlana

BASIC APPROACHES TO FORMING ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF MANAGEMENT OF ENVIRONMENTALLY ORIENTED INVESTMENT PROJECTS

This article explores the theoretical and methodological system of environmental investments and organizational ekonomichnyy mechanism for managing environmentally oriented investment projects. The author analyzed the structure of environmental costs in Ukraine in areas of funding sources accumulation of funds and regional characteristics. Identify principles and requirements of its formation, the basic elements of the mechanism, organizational and economic instruments. Types of environmental investments that allow for individual groups organize investment objects. The expediency of implementing environmental investments, given their significant positive economic, environmental and social impact.

Key words: environmental investment orhanizytsiyno-ekonomichnyy mechanism environmentally oriented investment projects, organizational - economic instruments.

Постановка наукової проблеми. В сучасних умовах спостерігається подальше погіршення екологічної ситуації, зростання забруднення навколишнього середовища в Україні: витрати енергії та природних ресурсів, обсяги стоків, відходів і викидів на одиницю продукції в десятки разів вищі, ніж у країнах ЄС, Японії, США. Екологічний фактор реально знижує результати функціонування

національної економіки, впливає на умови життя населення, рівень добробуту і задоволення потреб [9].

Аналіз останніх досліджень. Питанням теоретичних та методичних аспектів екологізації інвестиційної діяльності, управління екологічно орієнтованими інвестиційними проектами, мотивації екологізації інноваційної діяльності присвячені праці Андрєєвої Н.М., Аніщенко В. О., Арестова С. В., Вишницької О. І., Буркинського Б.В., Галушкіної Т.П., Ковальова В.Г., Ковальнової Н.Г., Мельника Л.Г., Прокопенко О.В., Рассадникової СІ., Синякевич І. М., Степанова В.М., Харічкова С.К. та інших вчених. В той же час деякі питання, зокрема розроблення цілісного організаційно-економічного механізму управління екологічно орієнтованими інвестиційними проектами, потребують більш детального дослідження, що й зумовило актуальність теми цієї статті. Однак перспектива подальших досліджень визначається доцільність систематизації існуючих теоретичних надбань у лаконічному вигляді, а також доповненням уже існуючого матеріалу деякими новими аспектами з урахуванням актуальності обраної теми та трансформацій у сфері охорони навколишнього природного середовища, які відбулися протягом останніх кількох років.

Актуальність дослідження. Успішність вирішення еколого-економічних проблем, що існують в Україні сьогодні, значною мірою залежать від активізації екологічно орієнтованої інвестиційної діяльності, визначення стратегічних пріоритетів та їх привабливості. Важливе значення має впровадження наукомістких інноваційних ідей, ресурсозберігаючих технологій, організаційно-управлінських новацій. Низька ефективність організаційно - економічного механізму регулювання природокористування, відновлення техніко-технологічної бази, управління інвестиційними процесами екологічного спрямування сповільнюють вирішення еколого-економічних проблем та перехід країни на принципи сталого розвитку.

Система світогосподарських процесів на сучасному етапі розвитку характеризується інтенсифікацією глобалізаційних та інтеграційних процесів, що, у свою чергу, призводить до появи низки проблем на національному та наднаціональному рівнях. Так, динамічна індустріалізація економіки спровокувала загострення проблем екологічного характеру, які останнім часом набувають глобального масштабу. Саме тому виникає об'єктивна необхідність

координації зусиль світової спільноти для подолання наслідків деструктивного впливу господарюючих суб'єктів на навколишнє середовище або ж хоча б часткового нівелювання екологічних загроз. Важливим кроком на шляху до досягнення поставленої мети є забезпечення та стимулювання процесу трансформації кожного національного господарства у напрямку екологізації економіки. Однак справедливо зауважити, що вітчизняні підприємства демонструють невисокий рівень зацікавленості у реалізації екологічних проектів, що частково можна пояснити відсутністю достатніх стимулів для провадження такої діяльності, перманентним дефіцитом фінансових ресурсів для забезпечення фундаментальних заходів у сфері екологічної модернізації, а також відсутністю систематизованої інформації щодо можливостей та перспектив участі суб'єктів господарювання у різноманітних екологічних ініціативах. Таким чином, зважаючи на усе викладене вище, виникає об'єктивна необхідність ґрунтовного дослідження механізму та позитивних наслідків здійснення екологічних інвестицій для суб'єктів різного рівня, що і обумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті теоретичних аспектів реалізації екологічних інвестицій є аналіз сучасного стану природоохоронних капіталовкладень в Україні та розробка пропозицій щодо покращання механізму екологізації національної економіки. Аналіз та узагальнення основних елементів організаційно-економічного механізму управління екологічно орієнтованих інвестиційних проектів.

Виклад основного матеріалу. Важливість інвестування у сферу природокористування пов'язана насамперед зі створенням передумов виходу з екологічної кризи на траєкторію сталого розвитку, досягненням збалансованого природокористування, яке спрямоване на структурні перетворення в економіці, впровадження новітніх технологій, матеріалів, устаткування, оновлення виробництва на основі ресурсозбереження та екологобезпечного розвитку, а також для забезпечення динамічної стійкості біосфери. Для досягнення стійкого розвитку економіки України обсяг необхідних інвестицій у сферу природокористування повинен становити не менше ніж 3-3,5% ВВП [9].

У рамках даного дослідження, перш за все, необхідно визначити зміст поняття «екологічні інвестиції». Для розглядання досліджуваної категорії найбільш раціонально скористатися

трактуванням Н. М. Андрєєвої, яка зазначає, що екологічними інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в народногосподарський обіг, основною метою яких є запобігання, обмеження та усунення деструктивного впливу на навколишнє природне середовище [1].

У рамках дослідження теоретико-методологічної системи будь-якого явища необхідно охарактеризувати його суб'єктно-об'єктний складник, види та інструментарій, а тому здійснимо аналіз екологічного інвестування саме за даною схемою.

Отже, суб'єктами у процесі екологічного інвестування є певні групи зацікавлених осіб, впливаючи на які, можна забезпечити реалізацію цілі екологізації економіки. До них належать:

- суб'єкти, які здійснюють безпосередній деструктивний вплив на навколишнє природне середовище (переважно господарюючі суб'єкти);
- суб'єкти, які мають певні важелі впливу у сфері прийняття управлінських рішень суб'єктами першої групи (акціонери, інвестори, споживачі, територіальна громада тощо);
- суб'єкти, що формують правове і/або мотиваційне поле для перших двох груп суб'єктів (уповноважені органи державної влади);
- суб'єкти, які сприяють популяризації екологічних ініціатив (різноманітні профільні неприбуткові організації, засоби масової інформації, заклади освіти та ін.) [1].

Координація зусиль зазначених вище груп суб'єктів спрямована на забезпечення фінансування таких напрямків (об'єктів екологічного інвестування):

- розробка та встановлення природоохоронного та очисного обладнання;
- використання ресурсозберігаючих технологій, а також впровадження безвідходного технологічного процесу і рециклінгу;
- створення матеріально-технічної бази для використання у виробничому процесі відновлювальних та екологічно чистих джерел енергії;
- виробництво екологічно чистих продуктів;
- розвиток екологічної інфраструктури;
- розробка та реалізація проектів щодо нейтралізації деструктивного впливу промислового сектора на екологію та

реабілітації забруднених радіонуклідами територій та ін. [4; 6].

Можна виділити декілька видів екологічних інвестицій, які дозволяють систематизувати за окремим групами об'єкти інвестування. Так, за формою прояву екологічні інвестиції можна поділити на:

- виробничо-технологічні – передбачають фінансування проєктів, спрямованих на екологічну модернізацію виробництва, впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій, замкнених технологічних процесів, освоєння виробництва «зеленої» продукції, утилізацію відходів тощо;

- організаційно-управлінські – спрямовані на фінансування процесу розробки та імплементації нових нормативних документів у сфері екологічного контролю та моніторингу, а також удосконалення вже існуючого природоохоронного законодавства на основі його синхронізації з міжнародними актами та стандартами, а також з використанням передового світового досвіду;

- науково-дослідницькі – охоплюють розробку екологічноорієнтованих технологій тощо;

- освітньо-виховні – передбачають популяризацію концепції «зеленої» економіки через мережу вищих та середньо-спеціальних навчальних закладів, екологічної реклами та соціально-екологічних проєктів, а також фінансування курсів поліпшення екологічної грамотності серед працівників підприємства тощо [5].

Механізм управління екологічно орієнтованими інвестиційними проєктами повинен забезпечувати збалансованість інтересів усіх зацікавлених сторін, узгодження екологічних та економічних цілей для досягнення кінцевих еколого-економічних результатів. Зацікавленими сторонами при цьому є учасники інвестиційного процесу, держава та громадськість. До учасників інвестиційного процесу належать: інвестори, одержувачі інвестицій (підприємства-реципієнти), підприємства-посередники, держава, громадськість.

Важливу роль відіграє держава. Вона виступає не лише в ролі інвестора (в основному пріоритетних державних екологічних програм та великомасштабних інвестиційних ресурсів), але і споживача інвестиційних ресурсів, а також продукції, робіт, послуг об'єктів інвестиційної інфраструктури [1].

Варто зауважити, що державне регулювання має передбачати як позитивні стимули, тобто спрямовані на заохочення здійснення

екологічних інвестицій, так і стимули негативної мотивації, метою яких має стати скорочення та закриття підприємств, які демонструють пасивність у сфері «зеленого» інвестування та, водночас, здійснюють значний деструктивний вплив на навколишнє середовище.

Необхідно відмітити, що інтереси учасників екологічно орієнтованого інвестиційного процесу досить різноманітні й часто різноспрямовані. Так, для інвесторів інтереси можуть бути такі:

- отримання максимального прибутку;
- завоювання ринків збуту екологічної продукції (послуг);
- покращення іміджу та підвищення конкурентоспроможності. Для підприємств-одержувачів інвестицій інтерес можуть становити:
 - отримання початкового капіталу;
 - збільшення оборотності капіталу;
 - модернізація підприємства;
 - підвищення якості та екологічності продукції;
 - вихід на нові ринки збуту (в тому числі міжнародні);
 - підвищення конкурентоспроможності продукції та підприємства.

Інтересами держави можуть бути:

- підвищення екологічної ефективності економіки;
- реалізація пріоритетних екологічних програм;
- покращання якості життя населення;
- регулювання інвестиційного процесу.

Формування ефективного організаційно-економічного механізму управління екологічно орієнтованими інвестиційними проектами дозволить за допомогою поєднання важелів ринкового та державного регулювання досягти збалансування інтересів учасників інвестиційного процесу та досягнення цільового еколого- економічного результату з мінімальними витратами інвестиційних ресурсів.

До першої групи стимулів можна віднести: державні екологічні трансферти, пільгове кредитування преференційних галузей та стратегічно важливих підприємств, надання податкових пільг, прискорена амортизація та ін. До групи стимулів негативної мотивації можна віднести нормування викидів, штрафи, збори за використання природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища тощо [6].

Автор Андрєєва Н.М. [1]. визначає організаційно-економічний механізм управління екологічно орієнтованими інвестиційними програмами і проектами як цілісну сукупність цілей та стимулів, методів та видів управління екологічно орієнтованими інвестиціями, що дозволяє перетворити рух матеріально-речових, фінансових і нематеріальних інвестиційних потоків у рух засобів виробництва з отриманням кінцевих результатів виробничої діяльності, націлених на екологічні завдання та пріоритети.

Авторами пропонується організаційно-економічний механізм управління екологічно орієнтованими інвестиційними проектами визначати як систему організаційних та економічних форм, методів, інструментів та стимулів, що дозволяють узгодити цілі та інтереси учасників екологічно орієнтованого інвестиційного процесу і забезпечують досягнення екологічних та економічних результатів.

Організаційно-економічний механізм управління екологічно орієнтованими інвестиційними проектами повинен враховувати особливості перебігу інвестиційного процесу, змісту і цілей на кожному етапі життєвого циклу проекту і виробляти управлінські рішення від задуму проекту до завершення реалізаційної стадії. Цей механізм повинен бути гнучким та адаптуватися до умов зовнішнього середовища, які постійно змінюються. Він містить конкретні форми організації екологічно орієнтованого інвестиційного процесу, систему нормативно-законодавчих актів, організаційно-економічних і майнових відносин, фінансово-економічних зв'язків, а також форми та методи управління екологічною та інвестиційною сфер економіки [1].

Організаційно-економічний механізм повинен об'єднувати в собі як елементи ринкової саморегуляції, так і державне регулювання.

Для ефективного функціонування організаційно-економічного механізму управління необхідне законодавчо-нормативне забезпечення. При цьому потрібна гармонізація вітчизняного законодавства з міжнародним та дотримання виконання міжнародних конвенцій і угод щодо охорони навколишнього природного середовища.

Також велике значення має інформаційне забезпечення учасників екологічно орієнтованого інвестиційного процесу. Учасники мають бути забезпечені екологічною та інвестиційною інформацією, повинні бути створені банки екологічних даних як на національному, так і на

міжнародному рівні, в першу чергу з використанням мережі Інтернет.

За останній період відбувається поступове зростання витрат на природоохоронні заходи, однак негативною є все ж тенденція до значного превалювання саме витрат на поточні потреби, а не капітальних інвестицій. Крім того, досить негативною є структура екологічних інвестицій за джерелами фінансування, оскільки вона характеризується суттєвим превалюванням самофінансування екологічних ініціатив, тоді як важливою є державна підтримка екологічних проектів, а також фінансування регіональних та загальнонаціональних екологічних програм.

Отже, проведений аналіз дозволяє відзначити невисоку активність держави та корпоративного сектора у сфері екологічних інвестицій, однак, слід нагадати, що такого роду інвестиції є дуже важливими для конкретного господарюючого суб'єкта, регіону та національної економіки загалом, оскільки дають можливість отримати низку екологічних, економічних та соціальних вигід. Так, до позитивних економічних наслідків екологічних інвестицій належать: зростання продуктивності виробництва за рахунок застосування інноваційних та екологічних технологій і обладнання; зменшення витрат та собівартості продукції на основі скорочення її ресурсо- та енергомісткості; підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання та можливість виходу на нові ринки тощо. Позитивний екологічний ефект можна охарактеризувати такими чинниками: скорочення деструктивного впливу на навколишнє середовище; скорочення видобутку та, як наслідок, збереження природних ресурсів; поступове відновлення екологічної рівноваги та скорочення рівня техногенного навантаження та ін. Важливими соціальними чинниками доцільності та важливості екологічних інвестицій є збільшення тривалості життя населення; скорочення рівня захворюваності; поліпшення умов праці; збереження природних ландшафтів тощо.

Унаслідок впровадження екологічно орієнтованих інвестиційних проектів досягаються певні результати. Ці результати проявляються в таких сферах: екологічні - полягають у зниженні антропогенного, техногенного навантажень на довкілля, у підвищенні якості ресурсоспоживання; соціально-економічні - у підвищенні якості і тривалості життя населення, ефективності громадського

виробництва і збільшенні національного багатства країни; політичні - у зменшенні ступеня політичної залежності країни від зарубіжних постачальників природних ресурсів; можливості використання міжнародних домовленостей для активізації торгівлі екологічними квотами, екологічно чистою продукцією і т.п [10]. Також необхідно додати, що результатом екологічних інвестицій є одержання суспільного блага, що не може бути привласнене окремим індивідом і буде використане всіма членами суспільства. Доцільність відтворення якості природних благ полягає в їхній високій цінності для суспільства, біосфери, підтримки життя [1].

Висновки. Можна зробити висновок, що екологічні інвестиції є перспективним та, водночас, досить важливим інструментом забезпечення структурної й якісної трансформації національної економіки як народногосподарського комплексу загалом, так і кожного конкретного підприємства зокрема. Крім того, реалізація таких інвестицій дозволить вирішити низку важливих проблем та забезпечити отримання позитивного результату не лише для навколишнього середовища, а й для самого суб'єкта господарювання та суспільства загалом. Саме тому підприємства України мають активніше здійснювати екологічні інвестиції, а також реалізовувати спільні проекти з органами державної влади у рамках, наприклад, екологічного напрямку державно-приватного партнерства, що дозволить активізувати процес екологізації вітчизняної економіки.

Упровадження екологічно орієнтованих інвестиційних проектів дозволить Україні стати на шлях сталого розвитку та підвищити еколого-економічну ефективність господарського комплексу.

Література

1. Андреева Н. Н. Экологически ориентированные инвестиции: выбор решений и управление / Н. Н. Андреева. – О. : ИПРЭЭИ НАН Украины, 2006. – 536 с.
2. Аніщенко В. О. До питання щодо удосконалення теоретико-методологічних засад екологічного інвестування / В. О. Аніщенко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 8 (74). – С. 175–183.
3. Арестов С. В. Механізм підвищення економіко-екологічної ефективності природоохоронних інвестицій в екосистемні послуги : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец.

08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / С. В. Арестов. – Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. – О., 2008. – 20 с.

4. Важинський Ф. А. Іноземний капітал: екологічний аспект / Ф. А. Важинський, В. М. Черторижський, А. В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.3. – С. 89–94.

5. Вишницька О. І. Екологічні інвестиції: сутність, класифікація, принципи та напрями реалізації / О. І. Вишницька // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». – 2009. – № 2. – С. 51–58.

6. Дідух В. Екологізація інноваційної діяльності відповідно до вимог сталого розвитку суспільства / В. Дідух // Ефективність державного управління. – 2011. – Вип. 27. – С. 359–369.

7. Доповідь Державного комітету статистики «Довкілля України у 2012 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.org/uk/operativ/operativ2012/ns_rik/analit/arhiv.htm

8. Рассаднікова С. І. Стратегія і тактика екологізації інвестиційної діяльності / С. І. Рассаднікова // Науковий вісник НЛТУ України. – 2005. – Вип. 15.6. – С. 396–402.

9. Рассаднікова С. І. Сучасні тренди і проблеми реформування інвестиційного забезпечення природокористування / С. Рассаднікова // Економіст. - 2010. - № 8. - С.38-41.

10. Харічков С. К. «Зелені інвестиції» як каталізатор переходу до нового курсу розвитку економіки: міжнародні орієнтири і перспективи впровадження / С. Харічков, Н. Андрєєва // Економіст. - 2010. - № 12. - С. 16-21.

1. Andreeva N. N. Экологический ориентированные инвестиции: выбор решения и управление / N. N. Andreeva. – О. : УПРЭЭУ`НАН Украйны, 2006. – 536 с.

2. Anishhenko V. O. Do py`tannya shhodo udoskonalennya teorety`ko-metodologichny`x zasad ekologichnogo investuvannya / V. O. Anishhenko // Aktual`ni problemy` ekonomiky`. – 2007. – # 8 (74). – S. 175–183.

3. Arestov S. V. Mexanizm pidvy`shhennya ekonomiko-ekologichnoyi efekty`vnosti pry`rodooxorony`x investy`cij v ekosy`stemni posludy` : avtoref. dy`s. na zdobuttya nauk. stu`penya kand.

ekon. nauk : specz. 08.00.06 «Ekonomika pry`rodokory`stuvannya ta oxoro`ny` navkoly`shn`ogo seredovy`shha» / S. V. Arestov. – Insty`tut problem ry`nku ta eko`nomiko-ekologichny`x doslidzhen`.- O., 2008.– 20 s.

4. Vazhy`ns`ky`j F. A. Inozemny`j kapital: ekologichny`j aspekt / F. A. Vazhy`ns`ky`j, V. M. Chertory`zhs`ky`j, A. V. Kolodijchuk // Naukovy`j visny`k NLTU Ukrayiny`. – 2008. – Vy`p. 18.3. – S. 89–94.

5. Vy`shny`cz`ka O. I. Ekologichni investy`ciyi: sutnist`, klasyfikaciya, pry`ncy`py` ta napryamy` realizaciyi / O. I. Vy`shny`cz`ka // Visny`k Sums`kogo derzhavnogo universy`tetu. Seriya «Ekonomika». – 2009. – # 2. – S. 51–58.

6. Didux V. Ekologizaciya innovacijnoyi diyal`nosti vidpovidno do vy`mog stalogo rozvy`tku suspil`stva / V. Didux // Efekty`vnist` derzhavnogo upravlinnya. – 2011. – Vy`p. 27. – S. 359–369.

7. Dopovid` Derzhavnogo komitetu staty`sty`ky` «Dovkillya Ukrayiny` u 2012 roci» [Elektronny`j resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.ukrstat.org/uk/operativ/operativ2012/ns_rik/analit/arhiv.htm

8. Rassadnikova S. I. Strategiya i takty`ka ekologizaciyi investy`cijnoyi diyal`nosti / S. I. Rassadnikova // Naukovy`j visny`k NLTU Ukrayiny`. – 2005. – Vy`p. 15.6. – S. 396–402.

9. Rassadny`kova S. I. Suchasni trendy` i problemy` reformuvannya investy`cijnogo zabezpechennya pry`rodokory`stuvannya / S. Rassadny`kova // Ekonomist. - 2010. - # 8. - S.38-41.

10. Xarichkov S. K. «Zeleni investy`ciyi» yak katalizator perexodu do novogo kursu rozvy`tku ekonomiky`: mizhnarodni oriyenty`ry` i perspekty`vy` vprovadzhennya / S. Xarichkov, N. Andryeyeva // Ekonomist. - 2010. - # 12. - S. 16-21.

***Рецензент** : Ковальов В.Г., д.е.н. професор, завідувач кафедри менеджменту природоохоронної діяльності Одеського державного екологічного університету.*